

Omówienia nadesłanych książek

LITURGIA

CANTALAMESSA Raniero OFM, *Pascha naszego zbawienia. Tradycje paschalne Biblii oraz pierwotnego Kościoła*, przekł. [z wł.] M. BRZEZINKA SAC, Kraków: „M” 1998 — 226 s.

„Autor w zajmujący sposób przedstawia tradycje świąt Paschy na podstawie pism biblijnych oraz tekstów chrześcijan pierwszych wieków. Jest to książka, która pragnie przyczynić się do ożywienia teologii paschalnej, wprowadzając świeży powiew w atmosferę tajemnicy, którą oddychało się podczas czuwań paschalnych tak, jak mówi się o czymś żywym” (s. 4 okł.). Książkę rozpoczyna ogólne wprowadzenie: *Cztery pory Paschy*. Część pierwsza (*Pascha w Biblii*) składa się z trzech rozdziałów: *Historyczna Pascha wyjścia*; *Liturgiczna Pascha Izraela*; *Pascha Chrystusa*. W części drugiej (*Pascha Kościoła*), poprzedzonej wprowadzeniem (*Od kerigmatu do liturgii*), również występują trzy rozdziały: *Problem historyczny*; *Liturgiczna oprawa starożytnej Paschy*; *Teologiczna treść starożytnej Paschy*. W dodatku: *Propozycja „Stałej daty Paschy w myśli niektórych Ojców IV wieku”*

DE CLERCK Paul, *Zrozumieć liturgię*, przekł. [z fr.] S. CZERWIK, Kielce: „Jedność” 1997 — 191 s. (Vetera et Nova. Biblioteka Przekładów Klasyki Liturgii Instytutu Liturgicznego w Krakowie 5).

Autor omawianej publikacji jest Belgiem, dyrektorem Wyższego Instytutu Liturgicznego w Instytucie Katolickim w Paryżu, profesorem Ośrodka Studiów Teologicznych i Pastoralnych w Brukseli. „Opierając się na osobistym doświadczeniu

Autor pokazuje, jak wejść w liturgię, jak ją usłyszeć i w niej zasmakować, w jaki sposób ją odkryć jako wspólne działanie, które nie pozostawia na uboczu ludzkiego ciała ani sfery jego zmysłów” (s. 4 okł.). Całość zagadnienia została ujęta, obok *Wstępu i Zakończenia*, w dziewięciu rozdziałach: *Czy liturgia jest niezrozumiała?*; *Dostrzegać rolę ciała i zmysłów*; *Czynność liturgiczna i jej wymiar teologiczny*; *Charakter eklesjalny liturgii*; *Sposób pojmowania życia*; *Liturgia i kultura*; *Celebrować obecność Boga w dniu dzisiejszym*; *Miejsca dla zgromadzenia celebrującego*; *Jak zdobywać doświadczenie liturgii?*

KOPEĆ Józef Jerzy CP, *Bogarodzica w kulturze polskiej XVI wieku*. Lublin: Red. Wydaw. KUL 1997 — 501 s.

W pracy tej Autor przedstawia formy kultu maryjnego w starożytności i średniowieczu, ze szczególnym uwzględnieniem ich wpływu na kulturę polską i pobożność ludową. Wprawdzie tytuł książki zacieśnia problematykę do XVI wieku, jednak jej treść obejmuje szerokie tło historyczne i omawia w sposób wyczerpujący również kalendarium starożytnych i średniowiecznych świąt maryjnych (omówiono historię każdego święta, jego formularz mszalny i oficjum brewiarzowe, ludowe formy obchodu oraz przedstawienia ikonograficzne). W ostatniej części opracowania Autor prezentuje, głównie w oparciu o wyniki własnych badań, różne praktyki i nabożeństwa maryjne oraz ich miejsce w polskiej kulturze i w specyfice naszej religijnej tożsamości.

Kultura dnia codziennego i świątecznego w rodzinie, red. L. DYCZEWSKI OFM Conv., D. WADOWSKI, Lublin: Red. Wydaw. KUL 1998 — 195 s. (Katolicki Uniwersytet Lubelski. Wydział Nauk Społecznych).

Pozycja zawiera następujące artykuły: TUROWSKI Jan, *Rola rodziny w kształtowaniu kultury. Właściwości strukturalne rodziny i jej zagrożenia*; TYSZKA Zbigniew, *Kultura behawioralna rodziny w kontekście zewnętrznych układów społecznych*; HAŁAS Elżbieta, *Intymne wartości domu*; REMBIERZ Marek, *Egzystencjalne i aksjologiczne doświadczenie domu rodzinnego*; ZAPOTOCZKY Klaus, *O znaczeniu świąt dla życia rodzinnego*; DYCZEWSKI Leon OFM Conv., *Zwyczajowość-obrzędowość czynnikiem wzmacniającym świętowanie i zadowolenie ze świąt*; BUKOWSKA-FLOREŃSKA Irena, *Kultura świątowań religijnych wśród rodzin śląskich. Tradycje nadal żywe*; ODOJ Grzegorz, *Przejawy kultury czasu wolnego w codzienności śląskich rodzin robotniczych*; KRZEMIŃSKA Marta, *Rytmy dnia powszedniego i świątecznego w polskiej rodzinie szlacheckiej na Litwie w XIX wieku*; BUDZYŃSKA Ewa, *Ciągłość i zmiana tradycji kulturowej rodziny śląskiej. Wypowiedzi uczestników kursu wychowania prorodzinnego dla nauczycieli województwa katowickiego*; WADOWSKI Dariusz, *Więzi ze zmarłymi członkami rodziny w obyczajowości Świąt Wielkanocy*; GRAUSGRUBER Alfred, HOLLEY Heinz, *Praca zarobkowa w niedzielę. Zakres występowania i postawy w społeczeństwie*

austriackim; TOBERA Janina, *Matki Polki. Macierzyństwo w latach wojny. Analiza dwu odmiennych narracji autobiograficznych*; BACHER Johann, *Aktywność dzieci (w czasie wolnym) i ich samopoczucie. Wyniki empirycznych badań nad pięcioletnimi dziećmi*.

Nabożeństwa pokutne, cz. 1–2, oprac. i red. Eugeniusz PIOTROWSKI, przedm. bp Wacław ŚWIERZAWSKI, Sandomierz: Wydaw. Diecezjalne 1997 — 579 s.

Część pierwsza prezentowanego podręcznika zawiera teksty wzorcowe zalecane przez Kościół w *Obrzędach pokuty* oraz oparte na nich opracowania nabożeństw różnych autorów. Wśród zamieszczonych 70 nabożeństw: treść 13 wiąże się z wielkim postem; 8 — z adwentem, 13 można odprawiać w każdym czasie, 6 przeznaczonych jest na nabożeństwa dla małżonków, 2 — dla rodziców, 12 — dla dzieci, 4 — dla chorych, problematyką dwóch są przykazania, a ostatniego — problem trzeźwości. Wszystkie nabożeństwa bazują na Piśmie św., a do niektórych dołączono także czytania patrystyczne. W trzech dodatkach zamieszczono: ŚWIERZAWSKI Wacław bp, *Mała metoda spowiedzi u kierownika duchowego*; *Wzory rachunku sumienia* (11 tekstów); *Śpiewy* (teksty z nutami).

Część druga, zatytułowana *Homilie*, jest integralną częścią podręcznika i zawiera zbiór homilii, szkice homilii, myśli homilii oraz kilka rozważań różnych autorów. Każde nabożeństwo i przynależna do niego homilia występują pod tym samym numerem.

NADOLSKI Bogusław TChr, *W drodze do Liturgii. Z zagadnień propedeutyki liturgicznej*. Poznań: „Pallottinum” 1998 — 101, [1] s.

„Tytuł rozważań ma na uwadze nie tyle wprost formację liturgiczną, ile jej podstawowy wymiar, konieczne «przedpole», określane niekiedy jako propedeutyka liturgiczna. [...] Formacja liturgiczna bowiem obejmuje całokształt wysiłków katechetycznych, religijno-pedagogicznych, jak i samą celebrację Liturgii. W tym kontekście wyróżnia się wychowanie do Liturgii i przez Liturgię. Dokonuje się ono zawsze z uwzględnieniem szeroko rozumianego środowiska, w którym człowiek «sprawuje» swoją wiarę. Historia tego zagadnienia przywołuje: katechumenat, mistagogię, alegoryczne objaśnienie. [...] Rzeczywistość, do jakiej pragniemy się zbliżyć, «dzieło uświęcenia ludzi i doskonałego uwielbienia Boga» (Konstytucja o liturgii nr 5) dokonuje się w Liturgii, która zasługuje na pisownię w majuskułe” (s. 6). Tak określone zadanie Autor zrealizował w następujących rozdziałach: *Wiara potrzebuje Liturgii*, *Liturgia żyje wiarą*; *Od propedeutyki Liturgii do formacji liturgicznej*; *Wymogi antropologiczno-teologiczne formacji*; *Pierwszy mistagog*. Pracę zamyka spis literatury, indeks autorów, indeks tematyczny i streszczenie w języku angielskim.

NOWAK Mieczysław, *Bogactwo Mszy świętej*, Częstochowa 1997 — 373 s. (Biblioteka „Niedzieli” 53).

Praca ma charakter duszpasterski. Może być pozycją przydatną dla księży przygotowujących homilie, katechetów wychowujących dzieci i młodzież do przeżywania sacrum w liturgii, a także dla świeckich, którzy zaangażowani są w różne formy ruchów i stowarzyszeń religijnych spotykających się razem na Eucharystii. Autor ukazał proste rozważania poszczególnych części Mszy świętej oraz różne możliwości ukształtowania liturgii wydobyte bądź z dokumentów liturgicznych Kościoła, bądź z wieloletnich doświadczeń duszpasterskich, zarówno duchownych, jak i świeckich.

SKOWRONEK Alfons, *Eucharystia sakrament wielkanocny*, Włocławek: Włocławskie Wydaw. Diecezjalne 1998 — 227, [1] s. (Sakramenty Wiary. Spotkanie z Chrystusem w Kościele w Profilu Ekumenicznym, t. 5).

Piąty i ostatni tom z cyklu: *Sakramenty Wiary. Spotkanie z Chrystusem w Kościele w Profilu Ekumenicznym*. W świetle ekumenii i soborowej reformy liturgii „zaprezentowana zostaje struktura, elementy i części eucharystycznej celebracji. [...] Niniejsze medytacje, podsumowujące i porządkujące przebogaty materiał o Eucharystii zawarty w Piśmie świętym i w teologii Ojców Kościoła, stanowią zaproszenie do wspólnego zastanowienia się nad istotnymi treściami pozostawionej nam przez Chrystusa najznakomitszej tajemnicy wiary i jej ożywienia w naszym życiu osobistym i we wspólnocie Kościoła, który Eucharystia tworzy i buduje. [...] Jednym z głównych podtekstów tej książki jest ukazywanie faktu, że nawarstwione wokół Eucharystii wyznaniowe podziały chrześcijaństwa są przezwyciężalne, że zbliżenie na tym polu zdecydowanie postępuje naprzód na drodze ku ekumenicznej eucharystycznej gościnności” (s. 4 okł.).

Ks. Alfons Skowronek swoje rozważania na temat Eucharystii przeprowadził w pięciu częściach: *Eucharystia — nasza Pascha* (Czym właściwie jest Wielkanoc?; Wielkanocny profil Eucharystii; Tajemnica Wielkanocy porządkuje naszą refleksję o Eucharystii), *Zewnętrzny i wewnętrzny znak sakramentu w Eucharystii* (Ustanowienie Eucharystii przez Jezusa Chrystusa; Ustanowienie w świetle swej podwójnej interpretacji: słowa nad chlebem i winem; „To czyńcie na moją pamiątkę!”, czyli tzw. rozkaz anemnezy; Eucharystia jest dziękczynieniem i upamiętnieniem; Eucharystia jest oddaniem się i ofiarą; Eucharystia buduje uniwersalną wspólnotę; Materia i forma — zewnętrzne (?) „komponenty” Eucharystii), *Spotkania z Eucharystią w historycznej świadomości chrześcijan* (Koncepcja Eucharystii w pierwszych trzech wiekach; Pełny kształt eucharystycznej wiary okresu greckopatrystycznego. Wiek IV–VIII; Nauka o Eucharystii we wczesnym średniowieczu. Spory eucharystyczne; Scholastyczna teologia Eucharystii; Eucharystyczna kontrowersja okresu Reformacji; Przełomowa odnowa Eucharystii na *Vaticanum II*), *Eucharystia wśród innych sakramentów* (Więź Eucharystii z sakramentem chrztu

i bierzmowania; Eucharystia sakramentem odpuszczenia grzechów?; Eucharystia i kapłaństwo. Kapłaństwo wspólne — kapłaństwo hierarchiczne; Przedziwne analogie sakramentów małżeństwa i Eucharystii; Eucharystyczny kontekst sakramentu namaszczenia chorych), *Garść obserwacji duszpasterskich* (Nasza Eucharystia dzisiaj; Eucharystyczny kult; Decydujące znaczenie katechezy mistagogicznej). Praca zawiera obok indeksu osób i rzeczy także bibliografię podmiotową ks. prof. Alfonsa Skowronka.

MUZYKA

DĄBEK Stanisław, *Wielogłosowy repertuar kancjonałów staniąteckich (XVI–XVIII wiek)*, Lublin: Wydaw. Tow. Nauk. KUL 1997 — 320 s. (Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Źródła i Monografie 158).

W pracy tej w sposób wyczerpujący przedstawiony został istotny nurt bogatego i różnorodnego dziedzictwa kultury muzycznej klasztoru Panien Benedyktynek w Staniątkach k. Krakowa. Autor omawia pieśniowy repertuar muzyczny zachowany w rękopiśmiennych kancjonałach tegoż konwentu, ściślej zaś, utwory wielogłosowe, które w wymienionych źródłach stanowią znakomitą większość. Zbiór piętnastu zachowanych śpiewników spisanych na przestrzeni prawie dwóch wieków (najwcześniejsza data pojawiająca się w kancjonałach to 1586 r., najpóźniejsza zaś to 1758 r.) stanowi kolekcję niezwykle cenną i unikalną nie tylko w skali kraju. Z tego zasobu Autor zajął się szczegółowo dwunastoma, pomijając trzy przekazy zawierające wyłącznie teksty. Jak czytamy we *Wstępie*: „Spisywane i używane w jednym środowisku, kancjonały staniąteckie świadczą o ciągłości określonej tradycji. Jej nurt — dla nas najistotniejszy — stanowi kultura muzyczna, organicznie niejako wkomponowana w stop czy też splot przede wszystkim dwóch wyznaczników tej tradycji. Pierwszy — stanowi rezultat uwarunkowań zewnętrznych, wynikający z realiów historycznych klasztoru staniąteckiego. Drugi — ma podłoże głębsze: teologiczno-liturgiczne, duchowe tej wspólnoty” (s. 11).

Z dość obszernego wstępu na szczególną uwagę zasługuje charakterystyka życia muzycznego klasztoru benedyktynek staniąteckich, który — co warto podkreślić — stanowi jedyną w Polsce średniowieczną wspólnotę benedyktynek istniejącą nieprzerwanie od czasów fundacji. Autor podejmuje to zagadnienie w aspekcie duchowości benedyktyńskiej oraz codziennego życia konwentu, wyznaczanego w znacznej mierze rytmem roku liturgicznego. Na podkreślenie zasługuje w tym kontekście docenienie funkcji kantorki, która w hierarchii klasztornej znajdowała się zaraz po przeoryszy i podprzeoryszy.

W kolejnych rozdziałach pracy Autor dokonuje najpierw szczegółowego opisu źródeł (rozdz. pierwszy), systematyzuje i charakteryzuje zawarty w nich repertuar

(rozdz. drugi), który poddaje następnie wszechstronnej analizie muzycznej: od cech bardziej zewnętrznych, dotyczących samego przekazu tekstu muzycznego (rozdz. trzeci), aż po poszczególne współczynniki dzieła muzycznego (rozdz. czwarty).

Cenne uzupełnienie pracy stanowi obszerna bibliografia oraz dwa aneksy. Pierwszy zawiera indeks incipitów tekstów omawianych w pracy utworów wielogłosowych, drugi natomiast porządkuje je według gatunków tekstowo-muzycznych (*Cantiones et hymni; Cantus missae; Cantus officii; Varia*).

FILABER Andrzej, ks., *Prawodawstwo muzyki liturgicznej*, Warszawa: Oficyna Kalamus 1997 — s. 228.

Jest to uzupełnione i poszerzone wydanie cennej pracy *Cantare missam*, która ukazała się w warszawskim wydawnictwie „Caecilianum” w 1993 r. Pozycja ta winna stanowić obowiązkową lekturę każdego muzyka kościelnego. Jak czytamy w odautorskim *Wprowadzeniu*, przeznaczona jest „do wszystkich zatroskanych o muzykę w liturgii”. Dalej autor kontynuuje: „Nieznajomość wskazań Kościoła z jednej strony, a nieprzygotowanie wykonawców śpiewów z drugiej, powodują, że muzyka podczas liturgii w naszych kościołach ciągle pozostawia wiele do życzenia. Chciałbym, aby niniejsza publikacja służyła duchownym, organistom, kantorom, dyrygentom chórów kościelnych oraz alumnom seminariów, przygotowującym oprawę muzyczną liturgii” (s. 3).

Pierwszą część pracy poświęcona jest prawodawstwu muzyki liturgicznej. Znajdujemy tu najważniejsze dokumenty Kościoła poświęcone tym zagadnieniom: Motu proprio św. Piusa X o muzyce świętej *Inter pastoralis officii sollicitudines* (1903); Encyklika do Biskupów oraz innych Ordynariuszy o muzyce kościelnej *Musicae sacrae disciplina* (1955); VI rozdział Konstytucji o świętej liturgii *Sacrosanctum concilium* Soboru Watykańskiego II (1963); Instrukcja Świętej Kongregacji Obrzędów o muzyce w świętej liturgii *Musicam sacram* (1967); fragmenty Ogólnego wprowadzenia do Mszału Rzymskiego (1969) oraz Instrukcji *Liturgicae instaurationes* (1970); Instrukcja Episkopatu Polski o muzyce liturgicznej po Soborze Watykańskim II (1979); fragmenty Ogólnego wprowadzenia do Liturgii Godzin (1982), Wprowadzenia teologiczno-pastoralnego do Lekcjonarza Mszałnego (1981) oraz Instrukcji Episkopatu Polski dla Duchowieństwa w związku z wydaniem nowego Mszału Ołtarzowego (1987); Dokument Kongregacji Kultu Bożego o koncertach w kościołach (1987). Część tę uzupełniają sprecyzowane przez Autora *Zadania kantora, scholi, chóru i organisty podczas Mszy świętej w świetle wskazań Kościoła*.

Druga część pracy zawiera *Wybrane przykłady śpiewów* w następującym układzie: *Msza święta* (Obrzędy wstępne; Oracje; Śpiewy między czytaniem; Lekcje i Ewangelie; Modlitwa powszechna; Prefacje; Modlitwy Eucharystyczne; Obrzędy

Komunii świętej; Obrzędy zakończenia), *Wielki Tydzień* oraz *Modlitwy przy wystawieniu Najświętszego Sakramentu*.

HARPER John, *Formy i układ liturgii zachodniej od X do XVIII wieku. Wprowadzenie historyczne i przewodnik dla studentów i muzyków*. Przekł. [z ang.] M. KOWALSKA. Kraków: „Musica Iagellonica” 1997 — s. 337, [1] s.

Polycja ta stanowi tłumaczenie wydanej w języku angielskim w 1991 r. pracy: *The Forms and Orders of Western Liturgy from the Tenth to the Eighteenth Century. A Historical Introduction and Guide for Students and Musicians*, która spotkała się z uznaniem anglosaskiego środowiska uniwersyteckiego muzyków i muzykologów. Autor pracy, J. Harper, jest nie tylko teoretykiem — wykładowcą Uniwersytetu w Birmingham, ale również praktykiem — wieloletnim chórzystą, organistą, a wreszcie dyrektorem muzyki w Metropolitan Cathedral Church of St. Chad w Birmingham. Książka ta, o popularnonaukowym z założenia charakterze, może i u nas spełnić rolę przewodnika dla wszystkich, którzy mają do czynienia z muzyką liturgiczną. Jak czytamy w *Słowie od tłumacza*: „W środowisku polskim książka adresowana jest przede wszystkim do osób podejmujących naukę w seminariach duchownych, studentów Papieskiej Akademii Teologicznej, studentów Wydziału Teologicznego na uniwersytetach, muzykologów, ale także do wszystkich innych Czytelników, zainteresowanych problematyką liturgii” (s. 15).

Autor pracy w sposób ogólny i w miarę usystematyzowany omawia podstawowe zagadnienia dotyczące sprawowania liturgii od średniowiecza aż po okres baroku. W części pierwszej (*Liturgia w Kościele Zachodnim*) omówiono skrótowo kształtowanie się liturgii chrześcijańskiej w aspekcie historycznym. Podano tu również najważniejsze informacje dotyczące struktury i funkcjonowania Kościoła w średniowieczu. Właśnie na liturgii średniowiecznej położony został główny akcent rozważań. Jej bowiem poświęcona jest zasadnicza część książki (część druga: *Liturgia średniowieczna*). Zostały tu omówione kolejno następujące zagadnienia: Rok liturgiczny i Kalendarz liturgiczny; Księgi liturgiczne; Psalterz; Godziny kanoniczne; Msza; Procesje i inne dodatkowe obrzędy; Wielki Tydzień i Wielkanoc.

W kolejnej części pracy przedstawiona została reforma trydencka w świetle reformacji i kontrreformacji oraz zreformowana liturgia Kościoła Anglikańskiego ze szczególnym uwzględnieniem znaczenia *Book of Common Prayer* z 1549 roku (część trzecia: *Okres po reformacji*).

Ostatnia partia omawianej książki (część czwarta: *Korzystanie ze źródeł liturgicznych*) podaje najważniejsze kryteria odnośnie do tekstu, muzyki, rytuału i ceremoniału, jakimi należy się kierować podczas korzystania ze źródeł liturgicznych. Uzupełnienie tych zagadnień stanowi przedstawienie układu wybranych źródeł średniowiecznych (Salisbury, Hereford, York, Rzym, ośrodki monastyczne).

Wartościowe dopełnienie pracy stanowią trzy aneksy: *Istotne rysy Kalendarza liturgicznego* (cykl *temporale* i *sanctorale* w obrządku średniowiecznym i trydenckim); *Psalterz* (indeks numeryczny psalmów wraz z ich liturgicznym umiejscowieniem w psalterzu ferialnym; alfabetyczny spis psalmów; kantyki zmienne; cykl tygodniowy psalmów; wybór psalmów własnych dla dni świątecznych; rozdzielanie psalterza w angielskiej *Book of Common Prayer*); *Najczęściej wykorzystywane teksty chorałowe* (w języku łacińskim i tłumaczeniu polskim), bibliografia oraz *Słowniczek pojęć kościelnych i liturgicznych*.

Kształcenie muzyków kościelnych na Śląsku, red. R. POŚPIECH, P. TARLINSKI, Opole: Druk. Wydaw. Św. Krzyża 1997 — 254, [2] s. (Uniwersytet Opolski. Wydział Teologiczny. Sympozja 23).

Opisana tu pozycja zawiera materiały sympozjum zorganizowanego przez Zakład Muzyki Kościelnej Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego w Kamieniu Śląskim w dniach 21–22.11.1995 z okazji 20-lecia Studium Muzyki Kościelnej w Opolu. Na jej treść składają się następujące artykuły: LOOS Helmut, *Gibt es eine „wahre“ Kirchenmusik?*; BRETSCHEIDER Wolfgang, *Die Orgel als sakrales Kunstwerk und ihre Bedeutung für die Liturgie*; PAWLAK Ireneusz, *Wykonawcy jednogłosowych śpiewów liturgicznych w katedrze gnieźnieńskiej od XIV do początków XX wieku i ich kształcenie*; DOLA Kazimierz, *Śpiew i muzyka instrumentalna w katedrze wrocławskiej w XV wieku*; SOBECZKO Helmut Jan, *„Liber Ordinaris” z 1563 roku jako źródło do badań nad muzyką liturgiczną w katedrze wrocławskiej*; KOCH Klaus-Peter, *Ausbildung von schlesischen Kantoren und Organisten im 16.—18. Jahrhundert. Die bei Johann Mattheson 1740 genannten Schlesier*; KOUKAL Petr, *K jezuitským hudebním školám ve Slezsku a na Moravě*; UNVERRICHT Hubert, *Die Ausbildung evangelischer Kirchenmusiker vom 18. bis etwa Mitte des 20. Jahrhunderts in Schlesien*; SCHWIETZ Lucian, *Die Musikzeitschrift „Eutonia” als Spiegel kirchenmusikalischer Ausbildung in den Jahren 1828 bis 1837*; WALTER Rudolf, *Die Ausbildung von Kirchen- und Schulmusikern am Institut für Kirchenmusik der Universität Breslau*; SPEER Bernward, *Die Ausbildung katholischer Kirchenmusiker Schlesiens im 19. Jahrhundert. Der Seminarlehrer Bernhard Kothe (1821—1897)*; POŚPIECH Remigiusz, *Znaczenie Konserwatorium Muzycznego Tomasza Cieplika dla rozwoju muzyki kościelnej na Górnym Śląsku*; CHUDALLA Józef, *Wartości historyczne i liturgiczne chorałów organowych wydawanych w języku polskim na Górnym Śląsku w XIX i początkach XX wieku*; KICINGER Bogdan, *Geneza i rozwój Studium Muzyki Kościelnej w Opolu*; POLOCZEK Edward, *Studium Organistowskie Archidiecezji Katowickiej*; PRZYBYLSKI Tadeusz, *Szkoła Organistowska w Przemyślu*; JASIŃSKI Tomasz, STRAWA Małgorzata, *Pod urokiem liturgii śpiewanej*.

Ponadto pozycję tę, która została dedykowana ks. prof. Ireneuszowi Pawlakowi z okazji 60. rocznicy urodzin, uzupełnia sporządzona przez T. Jasińskiego *Bibliografia prac ks. Ireneusza Pawlaka (do 1995)*.

Organy i muzyka organowa, [t.] 10, red. J. KRASSOWSKI, Gdańsk: Wydaw. Akademii Muzycznej 1997 — 262 s. (Akademia Muzyczna im. Stanisława Moniuszki w Gdańsku. Prace Specjalne 54).

Pozycja ta zawiera materiały z X Międzynarodowej Sesji Naukowej „Organy i muzyka organowa”, jaka została zorganizowana w Gdańsku w dniach 24–25 września 1997 r. przez Instytut Teorii Muzyki tamtejszej Akademii Muzycznej im. Stanisława Moniuszki.

Na jej treść składają się następujące artykuły: PODEJKO Paweł, *Organy w dawnym Gdańsku*; HEINEMANN Michael, *Siewert, Kniewel, Klügling. Zu Danziger Choralbüchern des frühen 19. Jahrhunderts*; BUSCH Hermann J., *Carl Friedrich Ferdinand Buckow (1801—1864). Orgelbaumeister aus Danzig*; GUEDEL Joachim, *Organy i muzyka organowa w dawnym Malborku*; JANCA Jan, *A Brief overview of Organ Building in former East Prussia (East Pomerania)*; DORAWA Marian, *Boczne organy katedry oliwskiej jako przykład przemian dokonujących się w budownictwie organowym*; CHWAŁEK Jan, *Wolumen brzmieniowy wielkich organów w bazylice leżajskiej*; BUDZYŃSKI Gustaw, SANKIEWICZ Marianna, SZCZERBA Marek, *Elementy reprezentatywnej charakterystyki instrumentu organowego*; ŁYJAK Wiktor Z., *Organmistrzowie piotrkowscy w II połowie XIX wieku. Szkice biograficzne*; WESOŁOWSKI Franciszek, „*Arie z różnych autorów zebrane anno 1768*” *Uwagi krytyczne i wykonawcze*; PRZYBYLSKI Tadeusz, *Polska pieśń kościelna w twórczości organowej kompozytorów od XVI wieku do Mieczysława Surzyńskiego*; KUCHARSKI Lech, *Zbiory utworów Roberta Schumanna na fortepian z pedałem. Możliwości przeniesienia na organy*; PERUCKI Roman, *Muzyka sakralna w Austrii. Próba podsumowania z okazji 1000-lecia państwowości 996–1996*; DZIADEK Magdalena, „*Toccata e corale pamięci Bolesława Woytowicza*” *Witolda Szalotka. Język dźwiękowy - warsztat - forma*; COLIN Andrews, *British Organ Music from 1840 to the Present*; SZOKA Marta, *Nurt etniczny we współczesnej amerykańskiej muzyce organowej*; GRAJTER Piotr, *Wszechstronność czy specjalizacja? Dylemat współczesnego organisty*; OBERHAMMER Bruno, *Improvisieren und musikalisches Denken. Beobachtungen der orgel improvisatorischen Praxis*; BABNIS Maciej, *Organy i muzyka organowa. Bibliografia*.

POPINIGIS Danuta, *Muzyka Andrzeja Hakenbergera*, Gdańsk: Wydaw. Akademii Muzycznej 1997 — 260 s. (Akademia Muzyczna im. Stanisława Moniuszki w Gdańsku. Kultura Muzyczna Północnych Ziem Polski 7).

Obchodzone w 1977 r. 1000-lecie miasta Gdańska stało się okazją do podjęcia wielu cennych inicjatyw kulturalnych i wydawniczych, także w zakresie kultury muzycznej (sesje naukowe, cykle koncertów, publikacje nutowe, książkowe, nagrania płytowe). Jedną z nich jest praca D. Popinigis z Akademii Muzycznej w Gdańsku o życiu i twórczości Andrzeja Hakenbergera (1574–1627) — urodzonego w Koszalinie muzyka kapeli królewskiej Zygmunta III Wazy i kapelmistrza kościoła NMP w Gdańsku. Postać ta od dawna znana jest zarówno muzykologii niemieckiej, jak i polskiej. Także jego twórczość stosunkowo często pojawia się — szczególnie w ostatnich latach — w programie koncertów chóralnych. Muzyka Hakenbergera obecna jest także w katalogach nagrań płytowych. Nie było dotąd jednak odrębnej pozycji naukowej, która by w sposób wyczerpujący prezentowała sylwetkę i dzieło omawianego muzyka. Lukę tę pragnie wypełnić wydana przez Akademię Muzyczną im S. Moniuszki w Gdańsku praca D. Popinigis.

Autorka rozpoczyna prezentację muzyki Hakenbergera od przedstawienia zachowanych w różnego rodzaju źródłach informacji biograficznych, a następnie dokonuje systematyzacji i klasyfikacji jego twórczości (rozd. pierwszy). W kolejnych rozdziałach w sposób wyczerpujący analizuje tę twórczość, dzieląc ją na: muzykę religijną (rozd. drugi) i świecką (rozd. trzeci). W tym pierwszym nurcie charakteryzuje najpierw polichóralność — naczelną technikę kompozytorską wykorzystywaną w dziełach omawianego kompozytora, następnie zaś omawia jego twórczość motetową (kompozycje ze zbioru *Sacri Modulorum* oraz *Harmonia Sacra*), mszalną oraz tricinia (ze zbioru *Odaria Suavissima*). Drugi nurt reprezentowany jest głównie przez formę madrygału (ze zbioru *Newe Deutsche Gesänge*). Ostatni, czwarty rozdział pracy stanowi kontynuację rozważań analitycznych. Autorka skupia się tu szczególnie na kwestiach stylistyczno-technicznych podstawowych nurtów twórczości Hakenbergera (styl polichóralny i madrygałowy), porównując je z dorobkiem innych współczesnych mu twórców muzyki europejskiej (m.in. ciekawe porównania z dorobkiem Mikołaja Zieleńskiego). W dwóch aneksach zamieszczono wykaz utworów A. Hakenbergera w zbiorach drukowanych oraz w układzie alfabetycznym. Praca jest bogato zaopatrzona w przykłady nutowe oraz reprodukcje materiałów archiwalnych (m.in. fotokopie listów Hakenbergera oraz kart z rękopisów i druków zawierających jego dorobek).

SZYMANOWICZ Maria, *Organy w kościołach Radomia*, Lublin: „Polihymnia” 1997 — 79 s.

Praca stanowi katalog organów trzynastu kościołów Radomia (w tym jeden już nie istniejący). Przedstawiono tu szczegółowy opis inwentaryzacyjny 11 aktualnie istniejących instrumentów oraz informacje — w oparciu o źródła archiwalne — o kolejnych 22 instrumentach (organy i pozytywy), które nie zachowały się do dnia dzisiejszego. Poszczególne opisy uzupełniają czarno-białe ilustracje stołu gry

(w niektórych przypadkach także wnętrza instrumentu) oraz kolorowe reprodukcje prospektu i kościołów.

WALOSZEK Joachim, *Teologia muzyki. Współczesna myśl teologiczna o muzyce*, przedm. H. J. SOBECZKO, Opole: Druk. Wydaw. Św. Krzyża 1997 — 296 s. (Uniwersytet Opolski. Wydział Teologiczny. Opolska Biblioteka Teologiczna 18).

Wydana w ramach prac Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego (w serii: „Opolska Biblioteka Teologiczna”) książka ks. Joachima Waloszka *Teologia muzyki* stanowi bez wątpienia pozycję pionierską w polskim środowisku teologiczno-filozoficznym i muzykologicznym. Autor w oparciu o wnikliwe analizy współczesnego piśmiennictwa (głównie niemieckojęzycznego, na gruncie którego tematyka ta pojawiała się dotąd zdecydowanie najczęściej) przedstawił własną, oryginalną refleksję w zakresie teologicznej koncepcji muzyki oraz jej miejsca i znaczenia w liturgii. Punkt wyjścia rozważań ks. Waloszka zakorzeniony jest w bogatej tradycji muzyki związanej z kultem, której źródło stanowią księgi Starego i Nowego Testamentu (rozd. pierwszy: *Tło historyczne i źródła teologicznej refleksji nad muzyką*). Zawarte tam podstawy „teologicznych sądów o muzyce” były następnie rozwijane przez Ojców Kościoła (np. św. Augustyn i św. Tomasz z Akwinu), a następnie przez Urząd Nauczycielski Kościoła. Swego rodzaju momentem przełomowym w tym względzie — jak również w odniesieniu do szeroko pojętej liturgii — stał się Sobór Watykański II. Wypracowane w ramach obrad soborowych refleksje na temat muzyki kościelnej przyczyniły się do jej znaczącego „dowartościowania”, określając ją jako integralną część liturgii, jako „święty znak liturgiczny”.

Do takiego właśnie, „nowego” rozumienia muzyki odwołuje się Autor w dalszych rozważaniach. Najpierw dokonuje krytycznej syntezy współczesnej myśli teologicznej w odniesieniu do szeroko pojętej muzyki, jako zjawiska muzycznego i jego przeżycia oraz samego dzieła muzycznego (rozd. drugi: *Teologiczna interpretacja podstawowych aspektów zjawiska muzycznego*). Przedmiotem analiz są „[...] te elementy formalne i materialne, strukturalne i semantyczne fenomenów muzycznych, które z jednej strony niejako wpisane są w samą naturę muzyki i dają się wyśledzić w jakimkolwiek wydarzeniu muzycznym, a z drugiej, jako takie właśnie, prowokują do stawiania teologicznych pytań” (s. 125).

Najistotniejszą część pracy stanowią rozważania rozdziału trzeciego zatytułowanego: *Teologiczna koncepcja muzyki kościelnej*. Ks. Waloszek wskazuje najpierw na podstawy i znaczenie muzyki liturgicznej oraz przekonywująco polemizuje z poglądami deprecjonującymi znaczenie muzyki w liturgii. Następnie uzasadnia, w kontekście myśli teologicznej, „muzyczność” chrześcijańskiego kultu i omawia kerygmatyczną funkcję muzyki kościelnej. To wszystko pozwala Autorowi sformułować teologiczne kryteria sakralności muzyki oraz dokonać charakterystyki „stylu kościelnego”, który powinien cechować się następującymi zasadami: funkcjo-

nalności, „trzeźwości”, komunikatywności, obiektywizmu, otwartości na Słowo. W końcowych rozważaniach Autor podejmuje jeszcze — tytułem niejako uzupełnienia — problematykę teologicznych aspektów muzyki świeckiej.

Omawiana publikacja powinna zainteresować i zainspirować wszystkich muzyków kościelnych, a także liturgistów, teologów, filozofów i wszystkich, którzy mają wpływ na kształt i jakość sprawowanej liturgii w naszych kościołach.

Remigiusz Pośpiech

SZTUKA

GAŁECKA-PADUCHOWA Alicja, *Kapliczki, figury i krzyże przydrożne ziemi raciborskiej*, Katowice 1997 — 165, [3] s. (Centrum Dziedzictwa Kulturowego Górnego Śląska)

W albumie zamieszczono ilustracje kapliczek, figur i krzyży przydrożnych z XVIII–XX wieku. Były one „świadectwem wiary ludu, a intencje fundatorów miały podłoże religijne. Stanowiły wyraz wdzięczności za wysłuchanie próśb, za wyleczenie z choroby, za szczęśliwy powrót z wojny, za uchronienie od zarazy, głodu, powodzi czy pożaru [...]. Wznoszono krzyże za dusze zmarłych i poległych [...]. Pojawiały się także krzyże pokutne — jako zadośćuczynienie za popełniony ciężki grzech i prośba o przebaczenie” (s. 8). W indeksie opis poszczególnych zabytków.

JAZYKOWA Irina, *Świat ikony*, przedm. A. BORYSOW, przekł. [z ros.] H. PA-PROCKI, Warszawa: Wydaw. Księży Marianów 1998 — 243 s. (Bogosłowije 1).

Świat ikony jest pierwszą pozycją w nowej serii Wydawnictwa Księży Marianów „Bogosłowije”. Seria ta zamierza przybliżyć czytelnikowi dzieła teologiczne Wschodu i Zachodu mogące służyć „wymianie darów” między Kościołami i wspólnotami dla promocji jedności Kościoła i chrześcijańskiego uniwersalizmu (s. 4 okł.).

Książka ma na celu „wprowadzenie w złożony i wieloznaczny świat ikony, ujawnienie jej znaczenia jako zjawiska duchowego, które jest głęboko zakorzenione w chrześcijańskim, biblijnym światopoglądzie, pokazanie jej związku z twórczością dogmatyczną i teologiczną, z życiem liturgicznym Kościoła” (s. 8). Autorka omawia kolejno: *Ikona z punktu widzenia chrześcijańskiego światopoglądu i antropologii biblijnej*; *Słowo i obraz*; *Ikona w przestrzeni liturgicznej*; *Tryumf prawosławia*; *Ikonografia Jezusa Chrystusa*; *Ikonografia Trójcy Świętej*; *Obraz Bogurodzicy w ruskiej ikonografii*; *Malarstwo hezychazmu*; *W poszukiwaniu utraconej światłości*; *Ikona — dobra nowina dla współczesnego świata*. W zakończeniu książki bibliografia w opracowaniu Tadeusza Gogłowskiego i słownik terminologiczny. Zamieszczone zostały również kolorowe reprodukcje 40 ikon.

KOBIELUS Stanisław, *Człowiek i ogród rajski w kulturze religijnej średniowiecza*, Warszawa: „Pax” 1997 — 228 s.

Książka ks. Stanisława Kobielusza SAC, profesora ATK, „wprowadza czytelnika w fascynujący labirynt znaków, tropów i symboli związanych ze stworzeniem świata i pierwotną rajsłą kondycją człowieka. Ukazuje historię poszukiwań utraconej rzeczywistości, próby jej — na różnych płaszczyznach, w wielu wymiarach — przywrócenia. Bogactwo zgromadzonego przez Autora materiału, wielość wątków i odwołań zarówno do teologii, filozofii, literatury, architektury, sztuki, jak i życia religijnego i nawet obyczajów pozwala spojrzeć na średniowiecze jak na księgę, która, gdy zacząć ją czytać, z każdym krokiem otwiera przed współczesnym, może zbyt przyzwyczajonym do dosłowności, jednowymiarowości czytelnikom — nowe znaczenia i nowe tajemnice” (s. 4 okł.). Praca złożona jest z trzech części i epilogu. Część pierwsza: *Bóg i człowiek w średniowiecznym Universum* (Bóg jako *Artifex*; Geometria mistyczna; Człowiek jako *opus artis*), część druga: *Raj przygotowany dla człowieka i utracony* (Wydzielanie miejsca; Lokalizacja Raju; Człowiek obnażony; Nagość zakryta), część trzecia: *Odzyskiwanie Raju przez człowieka* (Metaforyka Raju; Raj ogrodem — ogród Rajem; Odzyskiwanie utraconej harmonii), epilog: *Człowiek w szacie chwały w Raju odzyskanym*.

TRZCIŃSKA-FRÜHLINGOWA Irena, *Skarbiec anielski*. Marki: „Michalineum” 1997 — LXXI, [1] s.

Prezentowana pozycja to zbiór wyobrażeń postaci aniołów pędzla najwybitniejszych malarzy objaśnionych cytatami z Pisma świętego, strofami poetyckimi czy komentarzami Autorki. Ilustracje zgrupowane zostały w następujących działach: Anioł Stróż; Aniołowie w Biblii; Anioły naszego życia; Anioły w muzyce i anioły muzykujące.